

Darko Tanasković

ONOMASTICON ARABICUM PROJEKAT BUDUĆNOSTI ARABISTIKE

Informatika, sa svojim savremenim metodima i sredstvima za prikupljanje, sređivanje, odabiranje i obradu podataka, nametnula se kao neminovnost u vreme brzog napretka nauke i nezaustavljivog umnožavanja broja relevantnih (i irelevantnih) informacija koje prete da dovedu do zagušenja komunikacionih kanala i do haosa u svim oblastima saznanja i sistemima vrednosti. Potreba za pronalaženjem adekvatnog odgovora na izazov "informacione inflacije" osetila se naročito snažno i brzo u tzv. "prirodnim naukama", gdje je dinamika napredovanja i smenjivanja novih otkrića izuzetno živa; a sama priroda oblasti izučavanja od vitalnog značaja za svakodnevni život i opstanak čoveka. U svetu su već stvorene brojne, dobro opremljene institucije čiji je osnovni zadatak rešavanje niza teorijskih i praktičnih pitanja i postavljanje baze za stvaranje univerzalnih informacionih sistema za pojedine oblasti ljudskog znanja i delatnosti. U tom procesu zapaženu ulogu imaju velike međunarodne organizacije, pre svega OUN i UNESCO. Naučna komunikacija u današnjem svetu ne može se odvijati bez razvijene i sveobuhvatne mreže centara za obradu podataka, koji, rađajući na osnovu izvesnog broja univerzalno prihvaćenih principa, služe kao neka vrsta transformatora u kolu jedinstvenog istraživačkog i stvaralačkog napora čovečanstva.

U prvo vreme, moderni metodi i tehnike bili su privilegija "prirodnih" i "egzaktnih" znanosti, ali su postepeno i "društvene" nauke, pre svih ekonomija, počele da se koriste prednostima savremenih dostignuća, da bi ona ubrzo našla punu primenu i u bibliotekarstvu, upravnim poslovima i u drugim oblastima gde se operiše sa velikim količinama podataka koji treba da budu optimalno sređeni i upotrebljivi. Lingvistika je već odavno "komputerizovana", a da pri tome nije dehumanizovana, što je ohrabrujući primer za ostale, tradicionalno nepoverljive i donekle konzervativne (u ovom pogledu) tzv. čiste "humanističke" discipline. One takođe kreću putem osavremenjivanja svoje metodologije, oprezno, ali možda baš zato temeljnije i bez zaletanja, bez zastranjivanja i napuštanja svojih osnovnih, proverenih metoda u korist zaslepljenog predavanja varljivim obećanjima svemogućih "tehnika", čega je pri prvim

spoznajama moći kibernetike bilo u priličnoj meri. Srazmerno siromašne u odnosu na prirodne nauke, u koje se po pravilu znatno više ulaže, humanističke discipline najčešće nemaju ni materijalnu bazu koja bi ih dovela u položaj izloženosti izazovima raznih tehnoloških revolucija.¹⁾

Orientalistika je donedavno bila tako reći zatvorena za sva pomoćna sredstva koja u kvalitetnom smislu prevazišću već tradicionalne reprografske tehnike i zadiru u sam proces naučnog rada, mada se ne može reći da nije osećala potrebu za njima. Ogromne naučne poduhvate, koje su nekada mogli da preduzimaju izuzetno sposobni i samopregorni pojedinci ili manje grupe naučnika, na savremenom stepenu razvoja nauke, u uslovima stalne trke sa vremenom, ne mogu uspešno ostvariti ni čitave ekipe stručnjaka, bez odgovarajuće pomoći tehnike. Naučni zahtevi su danas znatno stroži, a obim ljudskih znanja višestruko uvećan, tako da se može reći da je u načelnom smislu vreme Brockelmann-a, Flugel-a, Storey-a, Ceatani-ja, Grohmann-a, Wensinck-a, Creswell-a i drugih usamljenih velikana prošlo, čime se ne isključuju izvanredni doprinosi pojedinaca i u daljem razvoju orijentalističkih disciplina.

Nije nimalo slučajno da je baš jedan od pomenutih naučnika, italijanski islamist Leone Caetani (1869-1935), čija su magistralna dela s početka našeg veka (*Annali dell'Islam, Chronographia islamica, Studi di storia orientale*) s mnogo razloga mogla da obeshrabre svakog budućeg istraživača,²⁾ shvatio potrebu da se u arapsko-islamsku historiografiju unese više reda, stvaranjem priručnika koji bi u vidu alfabetskog registra obuhvatao "sve antroponime i toponime sadržane u glavnim štampanim i rukopisnim istorijskim, biografskim i geografskim delima koja imaju veze sa islamom". Tom "imeniku", dao je naziv ONOMASTICON ARABICUM, ali sticajem okolnosti nije mu bilo suđeno da zajedno sa svojim vrednim saradnikom, poznatim orijentalistom i bibliografom Giuseppe-om Gabrieli-jem (1872-1942), objavi više od uvodnog toma i prve sveske koja je obrađivala samo jedan deo slova A!³⁾ Caetani i Gabrieli sa saradnicima ostavili su iza sebe oko 250000 kartica sa biografskim poda-

---

1) Literatura u oblasti kibernetike, dokumentacije i informatike izuzetno je obimna i svakim danom se obogaćuje iznošenjem novih iskustava i njegovim teorijskim uopštavanjem. U filozofskom pogledu i danas je veoma aktualna čuvena knjiga Norberta Vinera, tvorca moderne kibernetike, *Kibernetika i društvo - Ljudska upotreba ljudskih bića* (prev. s engl. Beograd, 1964). O delovanju međunarodnih organizacija na ovom polju cf. UNESCO; *Guidelines for the Establishment and Development of Monolingual Scientific and Technical Thesauri for Information Retrieval*, Paris, 1970; UNISIST: *Study Report on the Feasibility of a World Science Information System*, Paris, 1971. O informacionim sistemima cf. B. C. Vickery, *Information Systems*, London, 1973 (daje obimnu bibliografiju). Veoma je korisna i knjiga R. S. Giljarovskog *Informatika i bibliotekovedenie*, Moskva, 1974, a podaci o primeni savremenih informatičkih metoda u različitim domenima mogu se naći u zborniku *Revolutions informatiques*, Paris, 1971.

2) Vid. M. Rodinson, *Bilan des études mohammadiennes*, *Revue Historique*, 87, 229, 1963, 169; o slavnom italijanskom orijentalisti cf. J. Fuck, *Die arabischē Studien*, in Europa, Leipzig, 1955, 297-299; L. Bouvat, *Le Prince Caetani et son oeuvre*, *Revue du monde musulman*, 27, 1914, 53-84; C. A. Nallino, *Leone Caetani - islamista*, *Oriente Moderno*, 16, 1936, 48-52; F. Gabrieli, *Leone Caetani in Storia e civiltà musulmana*, Napoli, 1947, 301-305; Nagib al-'Aqīqī, *Al-mustašriqūn I*, Kairo, 1964, 372-373; G. Levi Della Vida, *Fantasmii ritrovati*, Venezia, 1966, 21-72.

3) ONOMASTICON ARABICUM ossia Repertorio alfabetico dei nomi di persona e di luogo contenuti nelle principali opere storiche, biografiche e geografiche, stampate e manoscritte, relative all'Islam, vol. I: *Introduzione*, vol. II: *A'abil - 'Abdallah*, Roma, 1914-1915; u okviru predgovora G. Gabrieli je objavio raspravu o arapskim ličnim imenima (II nome proprio arabo musulmano), koja je do danas neprevaziđena u oblasti arapske onomastike (izdata je i zasebno, iste godine). O pokretanju ONOMASTICONA cf. U. Rizzitano, *Gli studi di storia araba in Gli studi sul Vicino Oriente in Italia dal 1921 al 1970*, II, Roma, 1971, 32; kao i čla-

cima, što nikako nije malo. Radi sticanja jasnije slike o obimu prikupljene građe, recimo samo da je prvi i jedini objavljeni tom ONOMASTICONA sadržao svega 15000 odrednica. Inače, istorija nastanka tog onomastičkog fonda neće biti u svim pojedinostima poznata sve dok se ne prouči Caetani-jeva pismena zaostavština, posebno njegova prepiska sa saradnicima, pohranjena danas u biblioteci italijanske Akademije "Dei Lincei" u Rimu.⁴⁾

Razvoj orijentalistike, pronalaženje novih istorijskih izvora, kritičko izdavanje brojnih stranih dela, učinili su da projekat italijanskih orijentalista ponovo postane aktuelan, zapravo on aktuelnost nije ni bio izgubio, ali je napredak nauke tek danas stvorio mogućnost njegove zadovoljavajuće realizacije, kroz međunarodnu naučnu saradnju i korišćenje moderne tehnike za obradu podataka, elektronskih računara. Čitavu stvar je s mrtve tačke pokrenuo uvaženi francuski orijentalist Georges Vajda koji je na arabističkom i islamističkom Kongresu u Ravellu 1966. godine pozvao kolege da razmisle o vaskrsavanju ONOMASTICONA, izvanredne zamisli koja je u vreme svog rađanja širinom nadilazila konkretne materijalne i vremenske ograničenosti. G. Vajda je svoju inicijativu nešto kasnije razradio i uobličio kao temeljno obrazloženi naučni projekat,⁵⁾ čime je započeta jedna korisna akcija sjedinjavanja naučnih snaga i potencijala na ostvarivanju kontinuiteta ljudske misli i dela, akcija koja se uspešno razvija i kojoj pripada izgledna budućnost.

Započeti obimne poslove na oživljavanju ONOMASTICONA nije bilo jednostavno. Trebalo je pre svega zainteresovati naučnu javnost za projekat i stvoriti jezgro ekipe, oko koga vremenom treba da se okupi što više saradnika iz čitavog sveta. Accademia dei Lincei iz Rima i Institut za istraživanje i istoriju tekstova (Institut de Recherche et des Textes) iz Pariza preuzeli su na sebe organizaciju posla, a središte je ustanovljeno u glavnom gradu Francuske, gdje je i obrazovan tim stručnjaka — orijentalista pod vođstvom G. Vajda-e. Ovaj tim su sačinjavali pretežno Francuzi, a kasnije su se u većem broju priključili italijanski naučni radnici. Uskoro je, 1971. godine objavljena prva publikacija koja je imala za cilj da objasni čitav projekat i pozove na što širu međunarodnu saradnju.⁶⁾ U uvodu je istaknuto da "svako istraživanje istorije arapsko-islamskih zemalja podrazumeva dug rad na identifikaciji ličnosti — naučnika, vladara, činovnika, vojskovođa itd., čija se imena pominju u izvori-

---

nak B. Scarcia-Amoretti, *L'Onomasticon Arabicum: Un esempio di collaborazione internazionale* u istoj knjizi, 291-306, na koji ćemo se češće osvrtni.

Sam naziv ONOMASTICON je grčkog porekla i znači doslovno "imenik", tj. popis imena ili reči. Iz klasične starine naročito je poznat Onomastikon grčkog retora i leksikografa Julija Poluksa (II v. n. e.) važan izvor za poznavanje grčke klasične istorije, naročito pozorišta. Tokom srednjeg veka i u novija vremena izrađeni su brojni prozopografski zbornici tipa onomastikona, naročito za antičku istoriju. Onomastikoni su sastavljeni i za druge oblasti izučavanja, npr. za staru rusku književnost (Veselovski), biblijske studije i sl. J. Németh saopštava da je prof. G. Moravcsik pripremio Onomastikon "koji već godinama stoji spreman za štampu, a sadrži turska lična imena iz vizantijskih izvora", cf. J. N., *Die Orientalistik in Ungarn 1938*, in *The Muslim East — Studies in Honour of Julius Germanus*, Budapest, 1974, 18.

4) Vid. B. Scarcia — Amoretti, op. cit., 297.

5) Vid. G. Vajda, *Une entreprise franco-italienne de prosopographie musulmane: l'Onomasticon Arabicum*, Academie des Inscriptions et Belles-Lettres, *comptes-rendues des seances de l'annee*

5) Vid. G. Vajda, *Une entreprise franco-italienne de prosopographie musulmane: l'Onomasticon Arabicum*, Academie des Inscriptions et Belles-Lettres, *comptes-rendues des seances de l'annee 1967*, 223-227.

6) *Documents sur la mise en ordinateur des données biographiques*, Série Onomasticon Arabicum 1, IRHT, CNRS, Paris, 1971.

ma. Taj rad je često prepreka za redigovanje teza i dela fundametalnog značaja. Obim, gotovo nepreglednost izvora koji pružaju biografske podatke nalaže stvaranje jedinstvenog onomastičkog registra, koji bi "istovremeno bio centralizovan i dostupan svakom istraživaču i koji bi mu učinio pristupačnim biografske podatke o ličnostima koje su živjele pre XI veka po hidžri, tj. XVII veka po Hristu". Posle određene etape pripremnih radova, stvoren je sistem pogodan za elektronsku obradu biografskih podataka koji je već do 1971. god. dao prve rezultate. To je ujedno bio i najznačajniji uspeh mlade ekipe, posle snimanja iznova sređene kartoteke Caetani-ja i Gabrieli-ja i prenošenja fotokopija u pariski centar, što je urađeno na samom početku. Tokom rada na izvorima i u plodnim diskusijama, metod obrade podataka je stalno usavršavan, tako da je danas već veoma blizu konačnog oblika.⁷⁾ Suština je bila u tome da se pronađe najpogodniji kod prihvatljiv za računar, koji bi istovremeno na adekvatan način iskazivao realije arapsko-islamske prozopografije. Usvojen je posebno prilagođeni sistem transkripcije i skraćenica (za pojedine delove imena, npr. ISM = ar. 'ism, IBN = ar. 'ism al-'ab, GAD = ar. 'ism al-ğadd, KUN = ar. kunya, LAQ = ar. laqab itd., zatim više rubrika za različite vrste "nisbi", prema poreklu, zanimanju, mestu rođenja i sl.), kao i konvencionalne sigle za ostale podatke, datum rođenja i smrti, uzrok smrti, profesiju, pučovanja tokom života i dr. Na taj način je oblikovan ulazni formular (fr. bordereu) za računar, koji pored navedenih rubrika ima i polje za bibliografske naznake, tj. za podatke o tome gde se odnosna ličnost pominje u izvorima i literaturi. Na ovakav formular upisuju se krajnje formalizovanim jezikom prilagođene naučne transkripcije svi relevantni podaci o ličnosti, kao i bibliografska saznanja, i u tom obliku se "stokiraju" u memoriji mašine, kao svojevrsna "banka podataka" o ljudima koji su stvarali arapsko-islamsku istoriju, a samim tim i o toj istoriji. Na odgovarajuće formulisana pitanja u skladu sa određenim brojem programa, računar može da pruži najraznovrsnije odgovore, od nepogrešive identifikacije neke ličnosti do toga koliko je npr. ljudi umrlo od kuge u Meki tražene godine ili pak koliko je naučnika boravilo u Bagdadu u jedno određeno vreme. Za takve podatke bile bi potrebne decenije individualnog istraživačkog rada, sa velikom verovatnoćom da oni opet budu manje iscrpni i pouzdani. Naravno, ni ONOMASTICON za sada ne može pretendovati na potpunost niti će to ikada moći, jer za nju bi bili potrebni idealni uslovi obrađenosti svih sačuvanih fondova istorijskih izvora u vezi sa arapsko-islamskim svetom kod čega uvek treba imati na umu da su mnogi od njih nepovratno izgubljeni, pa i nepoznati. Brzo uvećavanje znanja o pojedinim ličnostima i epohama arapsko-islamske istorije zavisice prvenstveno od toga uolikoj se meri orijentalisti zainteresuju za ONOMASTICON i integrišu svoja lična istraživanja u taj jedinstveni sistem prozopografskih izučavanja. I u tom pogledu postoji idealna situacija, a ona se sastoji u tome da, radeći i čitajući izvore (biografije, istorijska dela, književna ostvarenja, gramatike, antologije i dr), svaki pojedini orijentalist ne upisuje više podatke o ličnostima isključivo na sopstvene "fiše, već simultano i na jedan ulazni formular ONOMASTICONA. Naravno, i taj je cilj daleko od stvarnosti, čak i više nego prethodni, što saradnike ONOMASTICONA ne obeshrabruje, jer i svako relativno proširenje kruga saradnika

---

7) Vid. Nouveaux documents sur la mise en ordinateur des données biographiques, Série Onomasticon Arabicum 4, IRHT, CNRS, Paris, 1973. Detaljne stručne podatke o automatskoj obradi u računaru pruža publikacija P. Bichard-Breud, Traitement automatique des données biographiques, analyse et programmation, Série Onomasticon Arabicum 5, IRHT, CNRS, Paris, 1973.

za njih je, i za orijentalistiku apsolutno korisno. Danas već, pored francuske i italijanske ekipe, na projektu rade i belgijski, portugalski i libanski orijentalisti, a nedavno je značajan doprinos došao i od mladog poljskog arabiste, stručnjaka za onomastiku i toponomastiku, Boguslaw-a Zagorskog, čije je izlaganje ukazalo na dotle neuočene slabosti formalizovanog jezika ONOMASTICONA (neopravdano izostavljanje određenog člana "al"). Broj zainteresovanih se širi, pa bi trebalo očekivati da ovaj tako zanimljiv i koristan projekat naiđe na odjek i među jugoslovenskim orijentalistima.⁸⁾

Iako se iz perspektive krajnjeg cilja čitav dosadašnji "novi život" ONOMASTICONA može činiti samo kao početna faza, valja istaći da je već i tokom proteklih nekoliko godina obavljen zamašan naučni posao, pored organizacionog i propagandnog. Saradnici su već obradili priličan broj izvora, a objavili su i više samostalnih naučnih radova koji stoje u vezi sa akcijom ONOMASTICON ARABICUM i islamskom prozopografijom u celini.⁹⁾ Tako je još 1971. god. Arlette Doux u okviru serije ONOMASTICON ARABICUM objavila indeks za delo An-nūr as-sâfir 'an aḥbâr al-qarn al-ʿâšir ʿAydârûsi-jâ (XVII v.), zbornik biografija jemenskih velikodostojnika i učenjaka, koji u bagdadskom izdanju nije snabdeven alfabetskim kazalom (izd. M. Rašid as-Saffar, 1934), tako da ga je teško konsultovati.¹⁰⁾ Jean-Paul Pascual je, sa svoje strane, pripremio indeks za poznatu Istoriju Bagdada al-Ḥaṭîb-a al-Baġdâdî-ja (XI v.), čime je olakšano korišćenje tim značajnim izvorom, jer originalan autorov indeks je sastavljen prema prilično komplikovanom trostrukom principu klasifikacije (kairsko izdanje, 1931).¹¹⁾ Poseban značaj ima publikovanje prvih obimnijih rezultata kompjuterske obrade biografskih podataka iz dela Šadarat aḍ-ḍahab fî aḥbâr man ḍahab Ibn al-ʿImâd-a (prema kairskom izdanju 1931-1933). Ovo obimno delo (osam tomova) je odabrano zbog toga što sadrži 7000 biografija važnih ličnosti islamske is-

-
- 8) Podatke o saradnicima daje publikacija Nouveaux documents sur la mise en ordinateur des donnees biographiques, VII-VIII. Pored G. Vajda-e, pokretača i rukovodioca ONOMASTICONA, zapažene rezultate i veliki doprinos projektu dala je Jacqueline Sublet koja između ostalog u okviru IV Sekcije (istorijske i filološke nauke) na pariskoj Ecole Pratique des Hautes Etudes vodi poseban kurs Uvođenje u arapsku onomastiku (Initiation a l'onomastique arabe), koji je u tesnoj vezi sa ONOMASTICONom (cf. Extraits des rapports sur les conférences — Initiation a l'onomastique arabe, Annuaire 1973/1974, EPHE, Paris, 1974, 199-203). Pored nje, od početka na ONOMASTICONu saraduje francuski arabist Lakhdar Souami. Francuski deo ekipe obrađuje sunitske biografije Bliskog Istoka. Od italijanskih orijentalista, najstariji član ekipe, takođe od prvih koraka, je Biancamaria Scarcia-Amoretti koja sa grupom saradnika obrađuje iranske šiitske biografije, a odnedavno i Renato Traiani, znalac jemenskih tekstova, kao i Adalgisa de Simone koja sa profesorom Univerziteta u Palermu, Umberto Rizzitanom radi na ponovnom izdavanju čuvene Amarijeve kolekcije tekstova Biblioteca Arabo-Sicula (Lipsia, 1857), u kojoj je sadržan ogroman materijal za uspostavljanje prozopografije islamske Sicilije. Profesor Univerziteta u Gand-u (Belgija) Marc Plancke obrađuje sa saradnicima izvore za oblast Magreba, a portugalski naučnici takođe najavljuju svoj doprinos, kao i Libanci i Tunizani. Navedenim imenima treba dodati i stručnu ekipu informatičara i programera, bez čije saradnje ONOMASTICON ne bi bilo moguće ni zamisliti.
- 9) Bibliografske podatke o radovima saradnika, kao i o delima koja se u okviru projekta trenutno obrađuju, daju Documents sur la mise en ordinateur des donnees biographiques, 25-28; B. Scarcia-Amoretti, op. cit. 298-300. Prilikom XXIX Međunarodnog kongresa orijentalista u Parizu (16-22.VII 1973) organizovan je poseban seminar posvećen ONOMASTICONu, a izvršena je i praktična demonstracija automatske obrade podataka pomoću računara.
- 10) Vid. Arlette Doux, Index du Nūr as-Sâfir, Serie Onomasticon Arabicum 3, IRHT, CNRS, Paris, 1971; o autoru, ʿAbd al-Qâdir-u al-ʿAydârûsi-ju (1570-1628) cf. EI², I, 781-782 (eng. izd).
- 11) Vid. J. — Paul Pascual, Index schématique du Târîḥ Baġdâd, Série Onomasticon Arabicum 2, IRHT, CNRS, Paris, 1971; o autoru Istorije Bagdada, al-Ḥaṭîb-u al-Baġdâdî-ju (1002-1071) cf. EI¹, II, 981 (fr. izd).

torije, preminulih između prve i hiljadite godine po hidžri, a to je upravo period koji ONOMASTICON treba da obuhvati.¹²⁾ Materijal je prezentiran u obliku umnoženih (offset-tehnika) izlaznih formulara (eng. listing), koji su zapravo štampani oblik odgovora koji računar daje na određeno pitanje ili program. Za sada su obrađene ličnosti čija imena počinju konsonantima "hemza" ili "ayn", vokalizovanim kratkim ili dugim "a", a koje su umrle između prve i 200. godine po hidžri. Pored podataka crpljenih iz osnovnih izvora, uz svaku jedinicu dat je i izvestan broj bibliografskih naznaka prema drugim delima. Imena nisu svrstana isključivo alfabetskim redom (str. 1-52), već su izvršena i grupisana prema nekim zajedničkim rubrikama (str. 53-86) ili drugim karakteristikama (str.87-122). Takvim postupkom je očigledno ukazano na široke kombinatorne mogućnosti koje pruža materijal "stokiran" u memoriji računara prema principima ONOMASTICONA, što je istovremeno najbolja potvrda opravdanosti oživljavanja i ostvarivanja zamisli velikog italijanskog orijentaliste s početka veka, korišćenjem dostignuća savremene kibernetike i informatike, uz očuvanje pune naučne svrsishodnosti pothvata sa orijentalističke tačke gledišta.

Biografska literatura je u arapsko-islamskoj historiografiji veoma bogato zastupljena i ne obuhvata samo čisto biografske izvore (biografije i autobiografije), već i dobar deo istorijskih tekstova, naročito hronika i letopisa. Težnja da se svako tvrđenje potkrepi pozivanjem na verodostojne izvore obaveštenja, stvaranje nizova pouzdanih prenosilaca saznanja, nije osobina samo kanonske književnosti hadisa, zasnovane na principu "isnād-a" ("lanca kazivača"), već i šire, može se reći čitave tradicionalne arapsko-islamske nauke i književnosti. Pisci iskazuju svoju učenost uživajući u tome da o svakoj iole značajnijoj ličnosti iznesu što više zanimljivih podataka, od kojih se mnogi, razumljivo, moraju primati s rezervom. Arapsko ime je inače samo po sebi višečlano, što takođe stvara teško rešive probleme naučnicima, jer ono se u tekstovima retko kada sreće u integralnom vidu, već autori po pravilu navode onaj deo imena pojedine ličnosti, koji je (općenito, njihovom vremenu ili njima lično) najpoznatiji. Stvaranje jednog doslednog metoda klasifikacije biografskih informacija, koji omogućuju njihovu kompjutersku obradu, doista je jedini način da se stvore uslovi za brzu i tačnu identifikaciju ličnosti pominjanih u brojnim izvorima, kao i da se racionalno iskoristi bogata dokumentacija sadržana u starim tekstovima.¹⁴⁾

ONOMASTICON ARABICUM, pored naučnog, ima i jedan opštiji i širi značaj, kao primer izvanredne međunarodne saradnje orijentalista, bez koje je u današnje vreme nemoguće pokretati zamašnije projekte i fundamentalna istraživanja. Takav primer zaslužuje univerzalnu podršku, jer ona je sama po sebi preduslov potpune realizacije ideje ONOMASTICONA, te sinteze kontinuiteta naučne misli, internacionalnog razumevanja i savremenih dostignuća čitavog niza disciplina. ONOMASTICON

12) O Ibn al-'Imād-u (1623-1679) cf. EI², III, 807 (engl. izd). Autor članka u EI², F. Rosenthal, ističe da se delo veoma često citira u literaturi, te da je baš zbog toga "za veliko žaljenje" što kairsko izdanje nije opremljeno odgovarajućim indeksom.

13) O strukturi islamskog imena cf. EI², s.v. Ism. IV, 179-181 (engl. izd).

14) Šire o ovome vid. Extraits des rapports sur les conférences-Initiation à l'onomastique arabe; H. A. R. Gibb, Islamic Biographical Literature, in *Historians of the Middle East*, London, 1964, 54-58.

ARABICUM obeležava epohu u kojoj se orijentalistika sve šire i radoznalije otvara ka modernim metodama i usavršenim tehnikama istraživanja, koristeći se njima na način koji najbolje odgovara njenoj misiji u službi naučne istine i napretka čovečanstva.¹⁵⁾

-
- 15) U orijentalistici se primena najsavremenijih elektronskih računara postepeno širi. Na to ukazuju npr. Cl. Cahen i Ch. Pellat, pominjući posebno ONOMASTICON ARABICUM, kao i primenu kompjutera u gramatičko-statističkoj obradi tekstova, koju sprovodi ekipa Piolle-Roman u Bejrutu (cf. *Les études arabes et islamiques, Journal Asiatique, CCLXI, 1-4, 1973, Numero special ' Cinquante ans d'orientalisme en France, 1922-1972'*, 93-94). Poznati semitist David Cohen došao je do zanimljivih rezultata uvođenjem savremenih tehnika za obradu podataka u lingvistička istraživanja. Vid. i R. D. Bathurst, *Automatic Alphabetization of Arabic Words, A Problem of Graphic Morphology and Combinatorial Logic in The Computer in Literary and Linguistic Research*, ed. by R. A. Wisbey, Cambridge, 1971, 185-190. Američki lingvist Joseph Raben je u svom referatu *Computers and the Humanities for Developing Nations* (International Congress of the Federation International Documentation, Budapest, september 1972) dao pregled brojnih mogućnosti korišćenja računara u humanističkim naukama, pored ostalog za programirani metod nastave arapskog pisma, leksikografiju savremenog turskog jezika, gramatičku analizu srpskohrvatskog jezika, iskorenjivanje nepismenosti itd. Francuska naučnica Andree Tretiakoff uspešno koristi najsavremenija tehnička sredstva u turkološkim studijama, cf. npr. A. T., *Transcription automatique des textes turcs et persans écrits en caractères arabes, XXIX Congrès International des Orientalistes, Résumés des communications, Sections 6-7, Paris, 1973, 43*. Navedeno je samo nekoliko primera. Sigurno je da će ih ubuduće biti sve više.

SUMMARY

ONOMASTICON ARABICUM

Up to the recent times the Orientalism was, so to say, closed for all technical innovations surpassing the traditional reprographical techniques. Acting under the time pressure the Italian Islamist Leone Caetani (1869–1935) introduced a new and systematic approach into Arab – Islamic historiography by the publication of handbooks which in form of alphabetic registers include all anthroponyms and toponyms contained in the principal historical, biographical and geographical works (the printed ones and the manuscripts) connected with Islam. This index was titled Onosticon Arabicum. The article by the esteemed Orientalist Darko Tanasković discusses the fate of this important project and the scientific meetings related to it because of the need for the processing of the data contained in their index by using a computer.